

فصلنامه جامعه‌شناسی سبک زندگی، سال اول، شماره چهارم، زمستان ۹۴، صفحات ۲۲۳-۲۵۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۲/۱۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۱۰/۲۲

مطالعه جامعه شناختی تعیین کننده‌های سرمایه‌ای سبک زندگی دینی (مورد مطالعه: شهروندان ۱۵-۶۵ ساله شهر تبریز)

کمال کوهی^۱

محمد عباس زاده^۲

علی خواجه بی شک^۳

داود قاسم زاده^۴

چکیده

هدف پژوهش حاضر مطالعه جامعه شناختی تعیین کننده‌های سرمایه‌ای سبک زندگی دینی در بین سنین ۱۵-۶۵ ساله‌های شهروندان شهر تبریز است. پژوهش حاضر با روش پیمایش و با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام گرفته است. نمونه مورد مطالعه از بین شهروندان (۱۵-۶۵) شهر تبریز با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای توأم با تصادفی از طریق فرمول کوکران ۷۰۶ نفر تعیین گردید. نتایج حاصل از آزمون t مستقل نشان می‌دهد که سبک زندگی دینی بر حسب جنسیت تفاوت معنی داری دارند. همچنین، تحلیل نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون نشان دهنده‌ی ارتباط معنی دار و مستقیم متغیرهای مستقل سن، سرمایه اجتماعی و سرمایه سیاسی و ارتباط معنی دار و معکوس متغیر سرمایه اقتصادی با میزان سبک زندگی دینی است. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد که متغیرهای سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی و سن وارد مدل نهایی شدند و ۲۲ درصد از تغییرات سبک زندگی دینی را تبیین کرده‌اند و متغیر سرمایه سیاسی از مدل رگرسیونی خارج شد.

کلید واژه‌ها: سبک زندگی، سبک زندگی دینی، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی، سرمایه سیاسی.

۱- دانشیار جامعه‌شناسی مسایل اجتماعی ایران موسسه تحقیقات اجتماعی دانشگاه تبریز (نویسنده مسئول)

k.koohi@tabrizu.ac.ir
M.abbaszadeh2014@yahoo.com

۲- دانشیار جامعه‌شناسی گروه علوم اجتماعی دانشگاه تبریز

۳- دانش آموخته‌ی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز

۴- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه تبریز

مقدمه

تبدیل جوامع از سنتی به صنعتی پیامدهای گوناگونی در بخش‌های مختلف جامعه اعم از اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... به وجود آورده، حتی سبک زندگی جوامع را نیز دچار تغییر و تحول کرده است. دگرگونیهای اجتماعی ناشی از انقلابهای سیاسی، انقلاب صنعتی و شهرگرایی، اثر عمیقی بر اعتقاد مذهبی گذاشته است و این روند شتابان تغییر و تحول در ابعاد مختلف جوامع، باعث شده است تا افراد، گروهها و جوامع، سبک های زندگی متفاوتی را تجربه کنند. هرچند، سبک زندگی، توجه متفکران و جامعه‌شناسان کشورهای توسعه یافته و غربی را به خود مشغول کرده است، اما در مجموع و به خصوص در کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه، تحقیقات در مورد سبک زندگی همسو با تحولات و توسعه جوامع از لحاظ صنعت، تکنولوژی، فرهنگ و... رشد نکرده است و خلاءهای بسیاری در این زمینه وجود دارد. در ایران نیز که دین اسلام با حکومت و زندگی مردم عجین شده است. راجع به سبک زندگی دینی (مذهبی) تحقیقات علمی و عملی انجام نگرفته یا خیلی کمتر به آن پرداخته شده است. سبک زندگی مجموعه‌ای نسبتاً هماهنگ از همه رفتارها و فعالیت‌های یک فرد معین و حالت‌ها و سلیقه‌ها مانند طرز لباس پوشیدن و طرز آرایش زنان، دکور منزل و نحوه گذران اوقات فراغت در جریان زندگی روزمره است (گیدنز، ۱۳۷۸: ۱۲۱). در همین راستا، مهدوی کنی (۱۳۸۷) معتقد است که سبک زندگی در جوامع امروزی نقش مهمی در زندگی مردم بازی می‌کند، چرا که با مسایل کلیدی و حساسی همچون مصرف، هویت (تمایز) فردی و اجتماعی، فعلیت بخشیدن به قدرت تشخیص و انتخاب یا حداقل ایجاد احساس آزادی عمل پیوند خورده است؛ مسایلی که پاره‌ای از

بنیادی‌ترین وجوه انسانی را بیان می‌کند. بدین ترتیب، اهمیت سبک زندگی در این است که سطحی‌ترین لایه‌های زندگی (از آرایش مو و لباس گرفته تا حالت بیان و ژست صورت و بدن) را به عمیق‌ترین لایه‌های آن پیوند می‌زند. عناصر دیگری نیز به نوعی در سبک زندگی قابل ذکر هستند، برخی از این عناصر عبارتند از: نامگذاری کودکان، مناسک گزایی، اعمال مذهبی (که خود بخشی از رفتار و مصرف فرهنگی هم به حساب می‌آید)، صله رحم، معاشرت، ارتباط با همسایگان، مصرف گزایی^۱، تجمل‌گزایی، انتخاب همسر، کیفیت مداری، تغذیه، گفتار، رفتار، قانون‌گزایی و قانون‌گریزی، رعایت حقوق دیگران، نظم، وجدان‌کاری، آرایش سروصورت، مدیریت بدن و نظایر آن. دین برای هر یک از این موارد توصیه‌ها و منع‌هایی دارد که اگر این عناصر و ابعاد بر گرفته از توصیه‌ها، تاکیدها و منع‌های دین باشند، در این صورت، جزئی از عناصر و ابعاد سبک زندگی دینی نیز قلمداد می‌گردند. و در غیر این صورت، سبک زندگی غیر دینی به شمار می‌آید (مهدوی کنی، ۱۳۸۷: ۱۸۷).

کشورهای توسعه‌یافته به دنبال گسترش فرهنگ و سبک زندگی خود (سبک زندگی غربی، غیردینی، مصرف‌گزایی) به سایر کشورها علی‌الخصوص جوامع اسلامی هستند. این در حالی است که دین اسلام دینی جامع و کامل است که سبک زندگی منبعث از آن پیروانش را به سوی توسعه و سعادت رهنمون می‌سازد. اگر سبک زندگی دینی به درستی در زندگی روزمره مردم به صورت عملی وارد گردد، علاوه بر اینکه، می‌تواند بسیاری از مشکلات و آسیب‌ها را حل نماید، می‌تواند به عنوان عامل پیشرفت و توسعه جامعه نیز عمل نماید. سبک زندگی موجب تولید و باز

1- consumerism

تولید هویت و ارزش می‌شود. این سازوکار بیش از هر چیز از خلال درونی کردن رفتارها و باورها در ظرف روزمرگی عمل می‌کند. سبک‌های زندگی، هویت‌های متناسب با آن‌ها را به وجود می‌آورند. از طرف دیگر، سبک‌های زندگی مرسوم در جامعه یک جنبه از فرهنگ آن جامعه را شکل می‌دهند. می‌توان گفت ارزش، مفهوم بنیادین سبک زندگی است و سبک زندگی فرد بازتابی از ارزش‌های فرد و هنجارهایی است که به این ارزش‌ها مربوط می‌شود. هر سبک زندگی شامل یک الگوی معنادار از روابط میان ارزش‌ها، نگرش‌ها و اعمال احتمالی است (حسینی، ۱۳۷۸: ۲۷). اگر بپذیریم که چگونگی تعامل رفتارها و نگرش‌ها در زندگی روزانه، نشان دهنده سبک زندگی انسان است و مسیر ثابتی را برای زندگی پیش روی انسان ترسیم می‌کند. برای یافتن بهترین نوع سبک زندگی، الگویی لازم است که همه مؤلفه‌های شناختی و رفتاری انسان را به بهترین شکل در نظر بگیرد و از طرف دیگر با یافته‌های مسلم علمی مخالف نباشد و همچنین دنیا و آخرت را در کنار هم ببیند و از هیچ یک از ابعاد مادی و معنوی انسان غافل نشود. می‌توان گفت که سبک زندگی دینی دارای چنین ویژگی‌هایی است (طغیانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۶).

انواع گوناگونی از سرمایه وجود دارند که می‌توانند به نوعی در ایجاد، تقویت و حتی تغییر سبک زندگی مؤثر باشند. این سرمایه‌ها عبارت‌اند از: سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی، سرمایه سیاسی که پژوهش حاضر به مطالعه این سه نوع سرمایه پرداخته است. سرمایه اجتماعی یعنی ارتباطات میان افراد- شبکه اجتماعی و هنجارهای مشترک و اعتمادی که برخاسته از آن است (پاتنام، ۲۰۰۰: ۲۹). پاتنام، پویایی سرمایه اجتماعی را نیز در کاهش کلیسا روی‌ها مؤثر می‌داند و اظهار می‌دارد

که کاهش جهانی فعالیت در این نوع سازمان‌ها در ارتباط با پویایی سرمایه اجتماعی آن هم در دموکراسی پیشرفته است (پاتنام، ۲۰۰۲: ۴۰۹). سرمایه سیاسی نیز به منابعی گفته می‌شود که بازیگران سیاسی می‌توانند از آن در جهت نفوذ در جریان و شکل‌های سیاست و نتایج واقعی منافعشان استفاده کنند (همان: ۹۷). سرمایه اقتصادی هم به عنوان مالکیت ثروت‌های مادی یا مالی عنصر مهمی در تربیت اجتماعی و روابط اجتماعی به خاطر تقابل بالقوه فقرا و ثروتمندان است. در زمینه عوامل مصرف‌گرایی، سرمایه‌های افراد که در حیطه خود او قرار می‌گیرند نقش تعیین‌کننده دارند (رسولی، ۱۳۸۲: ۱۵) به طوری که سرمایه‌های فرهنگی، میزان پردازش و عقل‌گرایی فرد را در نوع مصرف تعریف می‌کنند، سرمایه‌های اجتماعی به کاهش مصرف تجملات می‌انجامد و سرمایه‌های اقتصادی از طریق متغیرهای اجتماعی و فرهنگی بر نوع مصرف کالا و خدمات تأثیر می‌گذارند (وبلن، ۱۳۸۳: ۶۰).

طی چند دهه گذشته فرسایش شدیدی در سرمایه اجتماعی موجود برای جوانان، هم در درون خانواده و هم بیرون آن، روی داده است. در خانواده، سرمایه اجتماعی که شاخص برجسته آن حضور بزرگسالان در خانه و میزان گفت‌وگو در مورد موضوعات اجتماعی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی بین والدین و فرزندان است کاهش یافته است. در اجتماع نیز، میزان فرسایش و نابودی سرمایه اجتماعی به مراتب بیشتر بوده است. غیبت پدر از خانواده و محیط همسایگی، و اخیراً غیبت مادر از خانواده و ورود او به بازار کار مترادف با کاهش مشارکت والدین در سازمان‌های محلی نظیر انجمن‌ها بوده است. به علاوه، جامعه نیز شدیداً در معرض فردگرایی قرار گرفته است. به اعتقاد برخی محققان نظیر کلمن، توجه وافر افراد به سلامت فردی

خویش و اهمیت دادن به ظاهر خود از جمله شاخص‌های این فرایند محسوب می‌شود (گروه مؤلفان^۱، ۱۳۸۳: ۸۳). کاهش سرمایه اجتماعی و توجه بیشتر به سرمایه اقتصادی موجب گرایش افراد به سبک‌های زندگی مدرن که دین در آن نقش کم‌رنگی دارد، شده است.

سبک زندگی یکی از مفاهیمی است که در دهه حاضر جایگاه بسیار ممتازی را در تحقیقات علوم انسانی و مخصوصاً علوم اجتماعی به خود اختصاص داده است. انتشار طرح‌های تحقیقاتی و مقالات پژوهشی در حوزه‌های مختلف سبک زندگی خود گواهی بر ادعای یاد شده است. واقعیت این است که سبک‌های زندگی افراد از تعدد و تنوع فراوانی برخوردارند، که در این میان، سبک زندگی دینی یکی از آنهاست؛ موضوعی که به صورتهای مستقیم و غیر مستقیم از ابتدای طرح نظریات کلاسیک از جمله نظریات کنت، دورکیم، وبر و ... تا به حال مطرح بوده است. بنابراین موضوع یاد شده با قدمت فراوان در طول تاریخ همیشه متأثر از عواملی بوده است و مخصوصاً در عصر حاضر که هر لحظه پدیده‌های اجتماعی جدیدی به منصفه ظهور می‌رسند، عوامل تأثیر گذار بر آن کثیرند. در این مقال سعی شده است به تأثیر انواع سرمایه‌ها بر سبک زندگی دینی افراد پرداخت گردد. به همین منظور، در پژوهش حاضر نویسندگان تلاش می‌کنند به سؤالات ۱- رابطه انواع سرمایه (اجتماعی، اقتصادی و سیاسی) با سبک زندگی دینی چگونه است؟ ۲- اشکال سه‌گانه سرمایه (اجتماعی، اقتصادی و سیاسی) تا چه حدی سبک زندگی دینی را تبیین می‌کنند؟ پاسخ مناسبی ارائه دهند.

۱ - مؤلف مقاله مربوطه محمود شارع پور می‌باشد.

پیشینه نظری و تجربی

براساس تعریف لسلی^۱ و دیگران « رفتارهایی که با قشربندی حیثیتی و اعتباری مرتبط است، سبک زندگی نامیده می‌شوند. سبک زندگی فقط آنچه یک فرد دارد نیست، بلکه چگونگی نمایش آنها توسط فرد است. سبک زندگی هم الگوهای مصرف را شامل می‌شود و هم قدرتی که از این ناحیه کسب می‌شود. سلیقه، آداب معاشرت و مد نشانه‌های داشتن جایگاهی در نردبان اجتماعی و نمادهای مرتبط با سبک زندگی هستند» (لسلی و همکاران، ۱۹۹۴: ۳۶۸).

سبک زندگی روش الگومند مصرف، درک و ارزشگذاری محصولات فرهنگ مادی است که استقرار معیارهای هویتی را در چارچوب زمان و مکان ممکن می‌سازد. سبک زندگی اساساً به معانی نمادین محصولات توجه دارد؛ یعنی آنچه در ورای هویت آشکار این محصولات نهفته است، سبک زندگی اصطلاحی است که در فرهنگ سنتی چندان کاربردی ندارد، چون ملازم با نوعی انتخاب از میان تعداد کثیری از امکانه‌های موجود است. این رویکرد راهی است که به درک مدرن بودن سبک‌های زندگی و تقابل آنها با شکل بندی‌های پیشین می‌انجامد و این معانی نمادین اموری توافقی هستند که پیوسته در حال از نو ابداع شدن هستند (رحمت آبادی و آقابخشی، ۲۳۹: ۱۳۸۵).

در ارتباط با مفهوم سبک زندگی، نظریه پردازان کلاسیک و معاصر نظریه‌های مختلفی در حوزه روان‌شناسی و جامعه‌شناسی مطرح کرده‌اند. در حوزه روان‌شناسی

1 - Leslei

می‌توان از آلفرد آدلر نام برد. او معتقد است که افراد الگوی منحصر به فردی را از ویژگی‌ها، رفتارها و عادت‌ها پرورش می‌دهند که او آن را منش متمایز و یا سبک زندگی نامیده است. سبک زندگی تعیین می‌کند که افراد به کدام جنبه‌های محیط‌شان توجه نموده یا آنها را نادیده بگیرند (ایمان و مرحمتی، ۱۳۹۲: ۶). گنورگ زیمل جامعه‌شناس آلمانی، سبک زندگی را تجسم تلاش انسان می‌داند برای یافتن ارزش‌های بنیادی یا به تعبیری فردیت برتر خود در فرهنگ عینی‌اش و شناساندن آن به دیگران، به عبارت دیگر، انسان برای معنای مورد نظر خود (فردیت برتر)، شکل‌های رفتاری را بر می‌گزینند. زیمل توان چنین گزینشی را «سلیقه» و این اشکال به مرتبط را «سبک زندگی» می‌نامد. وی در جایی دیگر معتقد است، سبک زندگی، عینیت بخشی به ذهنیات در قالب اشکال شناخته شده اجتماعی است، نوعی بیان فردیت برتر و یکتایی در قالبی است که دیگری این یکتایی را درک کند (زیمل، ۱۹۹۰، به نقل از نوابخش، ۱۳۹۳: ۵۲). در نتیجه، وی در عین پذیرش تمایز میان صورت‌ها (رفتارهای محتمل در چارچوب فرهنگ عینی) و معنا (فردیت برتر) صورت‌های برگزیده و نحوه چینش آن‌ها را که همانا سبک باشد، در ارتباط با معنا می‌بیند. اگر با برداشت از عبارت‌های متعدد زیمل، تعریفی ارائه شود عبارت است از: سبک زندگی، کل به هم پیوسته صورت‌هایی است که افراد یک جامعه، مطابق انگیزه‌های درونی و سلايق خودشان و به واسطه تلاشی که برای ایجاد توازنی میان شخصیت ذهنی و زیست محیط عینی و انسانی شان به انجام می‌رسانند، برای زندگی خود برمی‌گزینند (مهدوی کنی، ۱۳۸۶: ۲۰۵). به عقیده زیمل، آزادی فردی از تمامی قید و بندهای جامعه سنتی، نویدبخش بروز فردیت است. در شهر، درگیر شدن در نظام تقسیم کار پیچیده، دست-

مایه‌های هویت و تمایز از دیگران را زایل کرده است. در چنین وضعیتی، شیوه خاص مصرف کردن و سبک زندگی، راهی برای بیان خود در رابطه با دیگران و انبوه جمعیت حاضر در کلان شهر است (فاضلی، ۱۳۸۲: ۲۴).

بسیاری کتاب «تمایز» بوردیو را انجیل محققان عرصه سبک زندگی می‌دانند. از دیدگاه بوردیو، حجم و انواع سرمایه‌ها، طبقه را شکل می‌دهد و منش، افراد درون هر طبقه را به یکدیگر وصل می‌کند و بر مبنای این منش مشترک سبک‌های زندگی شکل می‌گیرد. از نظر وی، سلیقه‌های طبقاتی در استفاده از فراغت، بدن، پوشش، گفتار و دیگر ویژگی‌های تعیین‌کننده هویت بر حسب جنسیت (مردانه و زنانه)، طبقه اجتماعی (طبقه پایین، طبقه بالا) و دیگر صفت‌های فردی و اجتماعی است. یعنی نوع مصرف فیزیکی (غذا، تزئین وسایل زندگی، آرایش و مبلمان منزل) و سمبلیک افراد تعیین‌کننده سبک زندگی آنها است که خود هویت افراد را نشان می‌دهد (خواجه نوری و همکاران، ۱۳۹۳). او نظریه‌های منسجم درباره شکل‌گیری سبک زندگی ارائه می‌کند. او اعتقاد دارد که شرایط عینی زندگی و موقعیت فرد در ساختار اجتماعی به تولید منش خاص منجر می‌شود. منش مولد دو دسته نظام است: نظامی برای طبقه بندی و نظامی برای ادراکات و شناخت‌ها، نتیجه نهایی تعامل این دو نظام، سبک زندگی است. سبک زندگی همان اعمال و کارهایی است که به شیوه خاص طبقه بندی شده و حاصل ادراکات خاصی هستند، سبک زندگی تجسم یافته ترجیحات افراد است که به صورت عمل درآمد و قابل مشاهده هستند. الگویی غیر تصافی است و ماهیت طبقاتی دارد (نوابخش، ۱۳۹۳).

به زعم بوردیو افراد در عرصه‌های مختلف اجتماعی به دلیل واحدی فعالیت نمی

کنند، در عرصه اجتماعی علاوه بر سرمایه اقتصادی، سرمایه اجتماعی، هنری و مذهبی و خصوصاً سرمایه‌های نمادین حضور دارند (توسلی، ۱۳۸۳: ۷). وی فضای اجتماعی را با چند محور ترسیم می‌کند: سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی و سرمایه اجتماعی، او این سرمایه‌ها را قابل تبدیل به یکدیگر می‌داند. به این ترتیب، سرمایه اقتصادی می‌تواند به سرمایه اجتماعی و فرهنگی تبدیل شود و سرمایه اجتماعی نیز به سرمایه اقتصادی تبدیل شود اما قدرت تبدیل آن به سرمایه فرهنگی کمتر از قدرت تبدیل شدن سرمایه فرهنگی به سرمایه اجتماعی است (فاضلی ۱۳۸۲: ۳۸). فضاهایی که با ترجیحات غذایی یا آرایش و زیبایی تعریف می‌شوند، براساس ساختار بنیادی مشابهی سازماندهی می‌شوند یعنی براساس فضای اجتماعی که با حجم و ترکیب سرمایه تعیین می‌شود (بورديو، ۱۳۹۰: ۲۸۵). در دوره پسامدرن نیز سرمایه برای تحلیل مصرف و فرهنگ مصرف مفهومی ضروری است (باکاک، ۱۳۸۱: ۴۸).

پاتنام در آثار خود سرمایه اجتماعی را چنین تعریف می‌کند: «سرمایه اجتماعی یعنی ارتباطات میان افراد- شبکه اجتماعی و هنجارهای مشترک و اعتمادی که برخاسته از آن است (پاتنام، ۲۰۰۰: ۲۹). پوتنام سازمان‌های دینی را برای جامعه مدنی آمریکا مهم می‌داند: «شاید اجتماعات مذهبی که مردم در آنها باهم به عبادت می‌پردازند، مهم‌ترین ذخیره‌گاه سرمایه اجتماعی در آمریکا باشد» (همان: ۶۶). سرمایه اجتماعی طبق تعریف بورديو، شامل همه منابع واقعی و بالقوه‌ای است که می‌تواند در اثر عضویت در شبکه اجتماعی کنشگران یا سازمان‌ها به دست آید، خلاصه اینکه سرمایه اجتماعی شامل پیوندهای اجتماعی و هنجارها و اعتماد ملازم با آن است (فاضلی، ۱۳۸۲: ۱۰۱). بورديو همچنین آن را حاصل منابع بالفعل یا بالقوه‌ای می‌داند که به مالکیت شبکه

پایدار مناسبات کمابیش نهادی شده ارتباط یا شناخت متقابل مربوط‌اند. دین نیز خود از منابع اصلی سرمایه اجتماعی است (خیری، ۱۳۸۹: ۴۰۰). آلبرت هیرشمن سرمایه اجتماعی را حاصل «منبع اخلاق» می‌داند. سرمایه اجتماعی پدیده‌ای ساختاری مانند شبکه‌های اجتماعی دوستان، همسایگان و همکاران و در عین حال پدیده‌ای فرهنگی است مانند هنجارهای اجتماعی که همکاری گروهی را آسان می‌سازد (اینگلهارت و نوریس، ۱۳۸۷: ۲۶۱).

سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از تماس‌ها، رابطه‌ها، آشنایی‌ها، دوستی‌ها و مطالبات هستند و همچنین مجموعه‌ای از منابع موجود یا بالقوه‌ای است که به مالکیت شبکه پایداری از روابط کم و بیش نهادینه شده افراد بستگی دارد (شویره، ۱۳۸۵: ۹۸ - ۹۹). سرمایه اجتماعی اساساً یک پدیده رابطه‌ای است که فضیلت جمعی هر اجتماعی محسوب می‌شود. بنابراین، حتی اگر رابطه‌ای در سطح فردی بدست نیاید می‌توان شاهد تأثیر آن در سطح جمعی بود (اینگلهارت و نوریس، ۱۳۸۷: ۲۷۵). جیمز کلمن مدعی است که سرمایه اجتماعی کالایی عمومی است و هر گروهی که مظهر سرمایه اجتماعی اند دارای نوعی شعاع اعتمادند. به این معنا اعتماد و همبستگی موجود در دینداران یک مذهب، سرمایه اجتماعی است. بنابراین شبکه‌های اجتماعی که بیش‌تر مردم را به همکاری و اعتماد‌پذیری تشویق می‌کنند سرمایه اجتماعی‌اند (خیری، ۱۳۸۹: ۴۰۱-۴۰۳). در همین راستا، پژوهشی که در بین شهروندان بالای ۱۸ سال تهران انجام شده است به این نتیجه رسیدند که بین سرمایه اجتماعی و سبک زندگی رابطه معنی‌داری وجود دارد (تنهایی و تاج‌الدین، ۱۳۸۸: ۳۱).

عوامل ساختاری جامعه به خصوص پایگاه اجتماعی و اقتصادی تأثیر عمده‌ای در

تکوین نگرش‌های افراد جامعه می‌گذارد و ساختارهای اجتماعی و فرهنگی جامعه به صورت مستقیم یا غیرمستقیم، نگرش‌های افراد جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. وبلن پایگاه^۱ فرد را در ساختار پهنه تأثیرگذار بر پهنه عرصه‌های زندگی او می‌داند و معتقد است پایگاه فرد در پهنه فنی و اقتصادی، بینش و عادات فکری‌اش را تعیین می‌کند. به نظر وی هر طبقه‌ای از آنجا که می‌تواند سبک زندگی طبقه بالاتر از خودش را الگو قرار دهد در نتیجه اعضای هر قشری طرح زندگی قشر بالاتر از خودش را سرمشق نزاکت قرار می‌دهد و با همه توانش می‌کوشد تا برابر با این سرمشق زندگی کند و این سرلوحه ویژگی فرهنگ کل جامعه و سبک‌های زندگی خاص آن را تعیین می‌کند (کوزر، ۱۳۸۲: ۳۶۲). وبلن چنین استدلال می‌کند که عادات فکری که با پایگاه فرد در نظام اجتماعی و شغلی همخوان هستند در انواع معرفت و رفتار منعکس شده و به عادات فکری و رفتار افراد شکل می‌بخشد، و بر استدلال می‌کند که به رابطه بین الگوی مصرف به عنوان یکی از ابعاد فکری و رفتار حیات اجتماعی با پایگاه اقتصادی و اجتماعی، بویژه بعد منزلتی و اجتماعی آن رابطه برقرار است (فردرو و صداقت زادگان، ۱۳۷۸: ۶۲). سبک زندگی یکی از پیامدهای پایگاه اجتماعی و اقتصادی است و به صفاتی مرتبط است که مایه تمیز پایگاه‌هاست. ماکس وبر هنگامی که می‌خواهد به مفهوم شرف یا تشخص، رفتار فردی را که معرف درجه‌ای از آبرومندی است، بیفزاید از مفهوم سبک زندگی استفاده می‌کند. سبک‌های زندگی به مانند خرده فرهنگ متمایز کننده طبقات اجتماعی در درون یک پاره فرهنگ مشترک همگان در نظر گرفته می‌شود (فردرو و صداقت زادگان، ۱۳۷۸: ۸۲). یافته‌های پژوهش اسحق

سردرود (۱۳۸۹) مطالب مطرح شده در بالا را تایید می‌کند زیرا رابطه معنی داری بین متغیرهای سرمایه اقتصادی، درآمد با سبک زندگی وجود دارد.

در کل، طبقه و عوامل اقتصادی تأثیر شگرفی بر سبک زندگی می‌گذارند. سبک زندگی کسانی که از نظر مالی و اقتصادی و... در طبقه بالایی قرار داشته باشند، مطمئناً با سبک زندگی افراد فقیر تفاوت قابل ملاحظه‌ای خواهد داشت. البته این موارد دلیل بر آن نیست که اعضای هر طبقه (برای مثال طبقه بالا) سبک زندگی کاملاً یکسانی داشته باشند، چرا که در بین این طبقه نیز سبک‌های زندگی متفاوتی مشاهده می‌شود مثلاً کسانی در این میان با تأثیرپذیری از دین، سبک زندگی دینی را به نمایش می‌گذارند و افراد دیگری سبک زندگی غیر دینی و منبعث از فرهنگ کشورهای توسعه یافته و غربی از خود نشان می‌دهند. سلیقه‌های غذایی به ایده‌ای که هر طبقه از بدن و تأثیر غذا بر بدن دارد، بستگی دارد برای مثال طبقات کارگر غذاهایی که ارزان و مغذی و برای نیروی بدنی مرد لازم‌اند را تهیه می‌کنند و طبقات مرفه غذاهایی را می‌خورند که لذیذ و سلامت‌زا باشد و چاق‌کننده نباشد (بورديو، ۱۳۹۰: ۲۶۳). در پوشاک نیز وضع به همین قرار است. پوشاک طبقات بالا و پایین با هم فرق دارند در این میان زنان در همه گروه‌ها (غیر از زارعان و کارگران زراعی) بیش از مردان خرج لباس می‌کنند و هرچه به بالای سلسله مراتب اجتماعی نزدیک شویم تعداد خریدها بیشتر می‌شود (همان: ۲۸۷). یافته‌های تجربی نیز گویای این امر است، برای مثال یافته‌های بدست آمده از پژوهش ربانی و رستگار (۱۳۸۷) بیانگر ارتباط معنادار متغیرهای سرمایه‌های فرهنگی، سن و ... می‌باشد. آنها ارتباط معنی داری بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی و زندگی مصرفی نیافتند. همچنین در پژوهشی که پاشایی ساتلو

(۱۳۸۷) انجام داده، به این نتیجه رسیده است که بین عوامل فرهنگی و جنسیت و ... با نگرش دینی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.

سرمایه سیاسی نیز یکی دیگر از سرمایه‌هایی است که فرد می‌تواند به آن دست پیدا کند. سرمایه سیاسی به منابعی گفته می‌شود که بازیگران سیاسی می‌توانند از آن در جهت نفوذ در جریان و شکل‌های سیاست و نتایج واقعی در منافع‌شان استفاده کنند (دل‌اوز، ۱۳۸۶: ۹۷). صاحب سرمایه سیاسی با توجه به دسترسی‌ای که به اخبار مختلف داخلی و خارجی و منابع سیاسی دارد نظرات و دیدگاه‌های آنها را مورد توجه قرار می‌دهد و چه بسا به صورت خواسته یا ناخواسته تحت تأثیر این نظرات قرار می‌گیرد. و با ورود به عرصه‌های سیاسی شکل خاصی از سبک زندگی را برای خود رقم بزند. نتایج تحقیق عبدالله پور (۱۳۸۹) سبک زندگی شهروندان به تفکیک جنسیت متفاوت بوده و متغیرهای سرمایه سیاسی و سرمایه اجتماعی تعیین‌کننده میزان دینداری افراد به شمار می‌روند.

سرانجام، می‌توان استنباط کرد که بر حسب نظریه‌های گیدنز، بوردیو و کلمن سرمایه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی، به عنوان مؤثرترین و تسهیل‌کننده‌ترین عامل در سبک زندگی بویژه سبک زندگی دینی به شمار می‌روند. بنابراین در همین راستا و بر اساس نظریه‌های گیدنز، بوردیو و کلمن فرضیه‌های زیر جهت آزمون و سنجش تدوین شده‌اند:

فرضیه‌های پژوهش

سبک زندگی دینی بر حسب جنسیت متفاوت است.

بین سبک زندگی دینی و سن همبستگی معنی‌داری وجود دارد
بین سرمایه اجتماعی شهروندان و میزان سبک زندگی دینی آنان رابطه وجود دارد.
بین سرمایه اقتصادی شهروندان و میزان سبک زندگی دینی آنان رابطه وجود دارد.
بین سرمایه سیاسی شهروندان و میزان سبک زندگی دینی آنان رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به اینکه نوع تحقیق مبتنی بر پارادایم کمی است روش بکاربرده شده برای گردآوری اطلاعات و داده‌ها روش پیمایشی بوده است. جامعه آماری تحقیق حاضر، شهروندان ۱۵-۶۵ ساله کلان‌شهر تبریز است که بالغ بر ۱۰۲۳۵۸۹ نفر می‌باشند. از این تعداد ۶۹۲ نفر به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای توأم با تصادفی ساده به عنوان نمونه انتخاب شده است. برای کاهش خطای نمونه‌گیری تعداد نمونه تا ۷۰۶ نفر افزایش داده شده است.

$S^2=9/78$ برآورد واریانس متغیر وابسته از تحقیقات پیشین (کوهی، ۱۳۹۰: ۱۴۰)

$t=196$ با ضریب اطمینان ۹۵ درصد،

$d=0/543$ تعیین تعیین دقت احتمالی مطلوب، $d=t.sx$

$S=3/13$ $d=1/96 \times 0/12$ $d=0/233$ $d=0/543$

با جای گذاری اعداد و ارقام در فرمول، حجم نمونه بدست آمده برابر با ۶۹۲ نفر

می‌باشد:

$$n = \frac{NS^2T^2}{Nd^2 + S^2T^2} = \frac{1023589 \times 3.84 \times 9/78}{1023589 \times (.233)^2 + 3.84 \times 9/78} = 692$$

روش کار نمونه‌گیری به این صورت بود که در مرحله نخست، هر یک از مناطق هشت گانه شهرداری تبریز به عنوان یک خوشه در نظر گرفته شده است. در مرحله دوم، کار نمونه‌گیری در داخل هر یک از خوشه‌ها به شیوه تصادفی ساده (قرعه کشی) ادامه یافته و بر اساس آن اغلب محله‌ها و خیابانهای هر یک از خوشه‌ها در طرح نمونه‌گیری قرار گرفتند. در مرحله سوم، به تناسب تعداد جمعیت زن و مرد در مناطق شهرداری، خیابانها و محله‌های انتخاب شده در مرحله دوم به روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک، نمونه نهایی انتخاب شده‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه می‌باشد.

برای اندازه‌گیری متغیرهای مستقل و متغیرسبک زندگی دینی جهت حصول اعتبار، با انجام پیش‌آزمون^۱ با استفاده از اعتبار صوری^۲ و آلفای کرونباخ اصلاح نهایی گویه‌ها انجام گرفت. بر اساس نتایج ارزیابی نهایی متخصصان سؤالات دارای اعتبار کافی بوده و همچنین نتایج تحلیل پایایی^۳ با استفاده از آلفای کرونباخ، به تفکیک متغیرها برآورد شده است. همان‌گونه جدول شماره (۱) نشان می‌دهد ضرایب پایایی متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش بالای ۰/۷ می‌باشد. این امر حاکی از آن است که گویه‌های انتخاب شده برای اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق مناسب بوده‌اند.

1 - Pre-Test

2 - Face Validity

3 - Reliability

جدول ۱: نتایج پایایی متغیرهای تحقیق

متغیرها	تعداد گویه	پایایی کل
سرمایه اجتماعی	۱۶	۰/۸۱۴
سرمایه سیاسی	۵	۰/۷۷۴
سبک زندگی دینی	۲۸	۰/۹۳۸

تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

سبک زندگی دینی: سبک زندگی در حوزه مطالعات فرهنگی به مجموعه رفتارها و الگوهای کنش هر فرد اطلاق می‌شود که معطوف به ابعاد هنجاری و معنایی زندگی اجتماعی باشد. براساس چنین رویکردی، سبک زندگی علاوه بر اینکه دلالت بر ماهیت و محتوای تعاملات و کنش‌های اشخاص در هر جامعه دارد و مبین اغراض، نیات، معانی و تفاسیر فرد در جریان عمل روزمره است، نشان دهنده کم و کیف نظام باورها و ارزش‌های افراد نیز خواهد بود (فاضل قانع، ۱۳۹۲: ۱۰). برای سنجش سبک زندگی دینی از شاخص‌هایی نظیر به کارگیری مبانی اسلام، توجه به دینداری در انتخاب همسر، توجه به دینداری در انتخاب کاندیدا، شرکت در جشن عاطفه‌ها، رفتن به حج در صورت کفایت مالی، خودداری از پوشیدن لباس‌های تنگ و محرک، رعایت حدود شرعی در ملاقات‌ها، پرداخت خمس و زکات در صورت وجوب، پرهیز از خوردنی و نوشیدنی حرام و کسب روزی حرام، روزه گرفتن، رفتن به اماکن مقدس و مذهبی، تماشای برنامه‌های دینی، دوری از انجام گناهان، اجتناب از اسراف و تبذیر، صلح و صلوات بر ائمه اطهار، پرهیز از دیدن برنامه‌های مبتذل، توجه به محرمیت در ارتباطات، خواندن قرآن، مطالعه کتب دینی مذهبی، استفاده از نام‌های دینی و مذهبی، خواندن

نمازهای واجب، شرکت در نماز جماعت، شرکت در نماز جمعه، همکاری با مسجد یا موسسات دینی، شرکت در عزاداری حسینی، شرکت در جلسات مذهبی مانند قرآن و ادعیه، انجام امر به معروف و نهی از منکر استفاده شده است.

سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی عبارت است از «اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که همکاری و تعاون را برای نیل به منافع متقابل آسان می‌سازند». از نظر پاتنام، شبکه‌های مشارکت مدنی و هنجارهای مستحکم رابطه متقابل را تقویت می‌کند. فرد کاری را برای فرد دیگر انجام می‌دهد به امید این که در زمان دیگر آن را جبران کند. این شبکه‌ها همکاری و ارتباط را تسهیل می‌کنند و اطلاعات موجود درباره اعتمادپذیری افراد دیگر را تقویت می‌نمایند. بازی مکرر (همگروهی) مؤثرترین ابزار برای حفظ همکاری و کنش جمعی است. شبکه‌های مشارکت مدنی تجسم همکاری‌های موفقیت‌آمیز گذشته هستند که می‌تواند همچون الگوهای فرهنگی برای همکاری‌های آتی عمل کند (Putnam, 1996). برای سنجش سرمایه اجتماعی در بعد مشارکت اجتماعی از شاخص‌هایی نظیر: شرکت در راهپیمایی‌ها، شرکت در مراسم‌ها، شرکت در کارهای گروهی و در بعد شبکه اجتماعی از شاخص‌هایی نظیر گرفتن کمک از همسایگان، حساب روی همسایگان، حساب روی دوستان، حساب روی خانواده، سپری کردن وقت با دوستان، رفت و آمد با همسایگان، مهمان کردن دوستان، سپری کردن وقت با خانواده و در بعد اعتماد اجتماعی شاخص‌هایی نظیر قابل اعتماد بودن مردم، اعتماد به کسی که می‌شناسی، اعتماد به اقوام و آشنایان، پیدا کردن افراد قابل اعتماد، اعتماد به دوستان استفاده گردیده است.

سرمایه سیاسی: سرمایه سیاسی نیز به منابعی گفته می‌شود که بازیگران سیاسی

می‌توانند از آن در جهت نفوذ در جریان و شکل‌های سیاست و نتایج واقعی منافعی‌شان استفاده کنند (پاتنام، ۲۰۰۲: ۹۷). جهت عملیاتی کردن آن از پنج شاخص: میزان مشارکت در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و انتخاباتی، میزان دسترسی به منابع بین‌المللی و کسب خبر از افراد مطلع در امر سیاست و پیگیری اخبار سیاسی داخلی و خارجی استفاده شده است.

سرمایه اقتصادی: از نظر بوردیو، معنا و مفهوم سرمایه اقتصادی از پهنه اقتصادی سرچشمه می‌گیرد. سرمایه اقتصادی یا ثروت مادی، در واقع قدرت پرداخت برای شکلی از سرمایه است که می‌تواند تبدیل به کالاهای مادی تبدیل شود (اکبرزاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۲). برای سنجش سرمایه اقتصادی از پنج شاخص میزان درآمد ماهیانه خانواده، قیمت منزل مسکونی خانواده، پس‌انداز و اندوخته‌های مالی خانواده، قیمت اسباب و اثاثیه منزل، قیمت ماشین استفاده‌گردیده است.

یافته‌ها

نتایج بدست آمده از تحلیل توصیفی متغیرهای زمینه‌ای نشان می‌دهد که از کل نمونه مورد بررسی، ۵۱/۳ درصد مرد و ۴۸/۷ درصد زن هستند. سه چهارم جمعیت نیز دارای تحصیلات دیپلم تا لیسانس هستند. ۱۲/۲ درصد، شاغل بخش دولتی، ۴۲/۹ درصد دانشجو یا دانش آموز و ۱۰/۱ درصد بیکار هستند.

جدول ۲: جدول توزیع درصد فراوانی متغیرهای زمینه‌ای

وضعیت اشتغال	درصد	تحصیلات	درصد	جنس	درصد
شاغل دولتی نظامی	۲/۳	بیسواد	۲/۴		
شاغل دولتی غیرنظامی	۹/۹	زیر دیپلم	۱۲/۹	زن	۴۸/۷
شاغل بخش خصوصی	۱۸/۱	دیپلم	۲۰/۳		
کارگر	۷/۸	فوق دیپلم	۱۹/۱		
خانه دار	۸/۹	لیسانس	۳۷	مرد	۵۱/۳
دانشجو- دانش آموز	۴۲/۹	فوق لیسانس و بالاتر	۸/۴		
بیکار	۱۰/۱				

نتایج تحلیل توصیفی سبک زندگی دینی نشان می‌دهد که سبک زندگی دینی شهروندان ۱۵-۶۵ ساله شهر تبریز به طور متوسط برابر ۱۱۷/۸۸ و به لحاظ درصدی نیز مساوی با ۷۰ است. که این مقدار نشانگر وضعیت مناسب سبک زندگی دینی در بین شهروندان است. علاوه بر این، نزدیک ۷۰ درصد از شهروندان اظهار نموده‌اند که مؤلفه‌های سبک زندگی دینی در زندگی روزمره شان بیش از حد متوسط است. میانگین سن، برابر ۳۲/۲۹ است. میانگین سایر متغیرها به لحاظ درصدی عبارتند از: سرمایه اجتماعی برابر با ۵۵/۷۲ و سرمایه سیاسی برابر با ۴۹/۵۷، سرمایه اقتصادی برابر با ۴۶/۳، که حاکی از این است که سرمایه اجتماعی در سطح متوسط به بالا و سرمایه سیاسی و اقتصادی در سطح پایین قرار دارد.

جدول ۳: شاخص‌های مرکزی و پراکنندگی متغیرهای تحقیق

تحلیل توصیفی	سبک زندگی دینی	سن	سرمایه اجتماعی	سرمایه سیاسی	سرمایه اقتصادی
مشاهدات	۷۰۶	۷۰۶	۷۰۶	۷۰۶	۷۰۶
دامنه	۲۸-۱۶۸	۱۵-۶۵	۱۶-۹۶	۵-۳۰	۵-۳۰
میانگین	۱۱۷/۸۸	۳۲/۲۹	۵۳/۴۳	۱۴/۸۷	۱۳/۹۸
انحراف معیار	۲۵/۱۰۳	۱۱/۱۳۰	۱۱/۹۰۰	۵/۵۷۰	۴/۷۲۸
مینیمم	۵۶	۱۸	۲۳	۵	۵
ماکزیمم	۱۶۳	۶۰	۸۳	۳۰	۲۶

نتایج آزمون تفاوت میانگین میزان سبک زندگی دینی بر حسب جنسیت نشان می‌دهد که میانگین میزان سبک زندگی دینی در بین زنان برابر با ۱۱۹/۸۸ و مردان مساوی ۱۱۵/۹۷ بوده است. میزان اختلاف مشاهده شده بین سبک زندگی مردان و زنان در آزمون t و در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار بوده است. به عبارت دیگر حضور مؤلفه‌های سبک زندگی دینی در زندگی زنان به طور معنی‌داری بیشتر از مردان بوده است.

جدول ۴: نتایج آزمون t مستقل میزان سبک زندگی دینی بر حسب جنسیت

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	آزمون لوین	آزمون t	درجه آزادی	Sig
میزان سبک زندگی دینی	۳۶۲	۱۱۵/۹۷	۲۷/۲۰۰	۱۳/۱۸۲	-۲/۰۸۷	۶۹۱/۴۲۲	۰/۰۳۷
زن	۳۴۴	۱۱۹/۸۸	۲۲/۵۵۴				
مرد							

نتایج تحلیل همبستگی بین میزان سبک زندگی دینی و دیگر متغیرهای مستقل پژوهش (سن، سرمایه اجتماعی، سرمایه سیاسی و سرمایه اقتصادی) نشان می‌دهند که: سن همبستگی معنی دار و مثبتی با میزان سبک زندگی دینی دارد به این مفهوم که، با افزایش سن، میزان سبک زندگی دینی نیز افزایش می‌یابد. بین سرمایه اجتماعی شهروندان و میزان سبک زندگی دینی آنان رابطه مستقیم و معنی داری وجود دارد، یعنی با افزایش سرمایه اجتماعی، میزان سبک زندگی دینی نیز افزایش می‌یابد و بالعکس. بین سرمایه سیاسی شهروندان و میزان سبک زندگی دینی آنان رابطه معنی داری و مستقیم وجود دارد. یعنی با افزایش سرمایه سیاسی، میزان سبک زندگی دینی نیز روند صعودی پیدا می‌کند و بالعکس. اما رابطه معنی دار و معکوسی بین میزان سبک زندگی دینی و سرمایه اقتصادی شهروندان مشاهده شد. به این معنی که با افزایش سرمایه اقتصادی شهروندان از میزان سبک زندگی دینی آنان کاسته می‌شود و بالعکس.

جدول ۵: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون متغیرهای تحقیق

متغیرهای مستقل	متغیر وابسته	تعداد	سطح معنی داری	ضریب همبستگی	نتیجه آزمون و نوع رابطه
سن	سبک زندگی دینی	۷۰۶	۰/۰۱۵	۰/۰۹۲*	معنی دار و مستقیم
سرمایه اجتماعی	سبک زندگی دینی	۷۰۶	۰/۰۰۰	۰/۳۸۵**	معنی دار و مستقیم
سرمایه سیاسی	سبک زندگی دینی	۷۰۶	۰/۰۰۰	۰/۱۶۳**	معنی دار و مستقیم
سرمایه اقتصادی	سبک زندگی دینی	۷۰۶	۰/۰۰۰	-۰/۱۹۹**	معنی دار و معکوس

علامت* در سطح معنی داری ۰/۰۵ یعنی فرضیه با ۹۵ درصد اطمینان مورد تایید است،

علامت** در سطح معنی داری ۰/۰۱ یعنی فرضیه با ۹۹ درصد اطمینان مورد تایید است.

در نهایت پس از تحلیل همبستگی متغیرها، برآزش کاراترین مدل رگرسیونی با کنترل پیش‌فرض‌های آن برای تبیین سبک زندگی دینی به وسیله اشکال سه‌گانه سرمایه بر اساس داده‌ها انجام شده است. نتایج حاصل از مدل رگرسیون خطی گام به گام نشان می‌دهد که از بین اشکال سه‌گانه سرمایه، سرمایه اجتماعی و اقتصادی و همچنین متغیر سن وارد مدل نهایی شده‌اند و این سه سرمایه توانسته‌اند ۲۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته یعنی سبک زندگی دینی را تبیین نمایند. ضرایب استاندارد بتا بیانگر این امر است که با افزایش سرمایه اجتماعی سبک زندگی دینی تقویت شده و هرگونه افزایش در سرمایه اقتصادی منجر به کاهش معنی‌داری در پایبندی به سبک زندگی دینی می‌گردد. سرمایه سیاسی تنها متغیری است که با وجود همبستگی معنی‌دار و مستقیم در آزمون همبستگی پیرسون از مدل نهایی رگرسیونی خارج شده است و تأثیر آن در پایبندی به سبک زندگی دینی بر حسب نتایج تحلیل رگرسیونی معنی‌دار تلقی نمی‌شود.

جدول ۶: ضرایب رگرسیونی استاندارد (β) برای مدل رگرسیون سبک زندگی دینی

متغیرها	مقادیر مدل	مقادیر T
سرمایه اجتماعی	۰/۴۰۹***	۱۲/۱۹
سرمایه اقتصادی	-۰/۲۶۷***	-۷/۹۴
سن	۰/۱۰۱*	۳/۰۲۰
سرمایه سیاسی	۰/۰۳۸	۱/۰۱۸
ضریب تبیین اصلاح‌شده	۰/۲۱۹	
تحلیل واریانس مدل رگرسیونی	۶۶/۴۲۸	

*** معنی‌داری در سطح ۰/۰۰۱ و * معنی‌داری در سطح ۰/۰۵

بحث و نتیجه گیری

سبک زندگی از موضوعاتی است که امروزه توجه محققان و پژوهشگران بسیاری را به خود جلب کرده است. در جوامع دینی به خصوص اسلامی نیز بحث سبک زندگی دینی و اسلامی با توجه به تأثیرات آن در بخش‌های مختلف جامعه اعم از اخلاقی، اعتقادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. بر همین اساس در مقاله حاضر نیز تلاش بر این بود که ضمن مطالعه وضعیت سبک زندگی دینی شهروندان تبریزی به بررسی ارتباط اشکال سه گانه سرمایه و سبک زندگی دینی پرداخته شود.

نتایج بدست آمده از تحلیل توصیفی سبک زندگی دینی شهروندان ۱۵-۶۵ ساله تبریزی نشان داد که میزان پایبندی آنها به سبک زندگی دینی در سطح متوسط به بالایی قرار داشته و وضعیت اشکال سه گانه سرمایه نیز حاکی از آن است که سرمایه اقتصادی و سیاسی در سطح متوسط به پایین و سرمایه اجتماعی در سطح متوسط به بالایی قرار دارند.

نتایج تحلیل استنباطی سبک زندگی دینی بر حسب جنسیت نشان داد که سبک زندگی دینی بر اساس جنسیت پاسخگویان تفاوت معنی‌داری دارند و حضور مؤلفه‌های سبک زندگی دینی در زندگی زنان به طور معنی‌داری بیشتر از مردان می‌باشد. در رابطه با سن نیز نتایج بدست آمده وجود همبستگی معنی‌داری آن را با سبک زندگی دینی تأیید کرده است. این نتایج با یافته‌های عبدالله پور (۱۳۸۹)، احمدی پهلوان (۱۳۸۹)، ربانی و رستگار (۱۳۸۷) مطابقت دارد.

طبق نتایج تحقیق، سرمایه اجتماعی از عوامل مؤثر بر سبک زندگی دینی شهروندان تبریز است. زیرا، نتایج تحلیل همبستگی و مدل برازش رگرسیونی نشان داد که همبستگی معنی دار و مستقیمی بین میزان سبک زندگی دینی و سرمایه اجتماعی مشاهده شده است. به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی یکی از عوامل اصلی تقویت‌کننده سبک زندگی دینی بوده است. در تبیین احتمالی این رابطه می‌توان گفت افرادی که با سبک زندگی خاص با همدیگر ارتباط دارند در تکوین و انتخاب سبک زندگی همدیگر تأثیرگذار می‌باشند. به عبارتی، سرمایه اجتماعی با «شعاع اعتمادی» که در باورها و رفتارهای افراد بوجود می‌آورد در انتخاب سبک زندگی مؤثر واقع می‌شود. همچنین شبکه‌های مرتبط با سبک زندگی دینی تمایل زیادی دارند با اعضای هم‌سنخ خودشان رابطه و معاشرت داشته باشند و همین امر التزام و پایبندی آنها به سبک زندگی دینی را تقویت می‌کند. به نظر می‌رسد که با توجه غلبه سرمایه اجتماعی سنتی (درون‌گروهی) بر سرمایه اجتماعی مدرن (برون‌گروهی)، سرمایه اجتماعی در انتخاب سبک زندگی دینی در بین شهروندان تبریز برجسته‌تر می‌باشد. در قیاس با سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی همبستگی معکوس و معنی‌داری با سبک زندگی دینی داشته است. به عبارت دیگر، سرمایه اقتصادی از عوامل تضعیف‌کننده سبک زندگی دینی محسوب می‌شود. این نتایج همسو با یافته‌های پژوهش‌های اسحق‌ی سردرود (۱۳۸۹)، عبدالله پور (۱۳۸۹)، احمدی پهلوان (۱۳۸۹) و تنهایی و تاج‌الدین (۱۳۸۸) است. در تبیین احتمالی این یافته می‌توان گفت افرادی که سبک زندگی دینی را انتخاب می‌کنند، دغدغه و حساسیت کمتری به امور مادی دارند و خود را درگیر مقایسه‌های اجتماعی و به تبع آن حرص و آز به امور مادی و مالی نمی‌کنند و به همان

آرامش و آسایش ناشی از باورها و اعتقادات دینی بسنده کرده و به رضایت درونی دست می‌یابند. اما کسانی که حساسیت بیشتری به امر مادی دارند معمولاً بتدریج از سبک زندگی دینی فاصله می‌گیرند. همچنین نتایج حاکی از آن است که سرمایه سیاسی همبستگی مستقیم و معنی داری با سبک زندگی دینی دارد که این نتیجه با یافته عبدالله پور (۱۳۸۹) همسو می‌باشد.

با توجه به اهمیت بررسی سبک زندگی دینی و خلاءهای موجود در این زمینه، پژوهش‌های مفید و سودمند به منظور تبیین شاخص‌ها و ابعاد سبک زندگی دینی و اسلامی و جلوگیری از نفوذ سبک‌های زندگی مصرف‌گرایانه و متناقض با سبک زندگی دینی و اسلامی ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های سطح کلان، میانه و خرد برای آموزه‌های فرهنگی و دینی و سبک زندگی منبعث از آن در سطح جامعه توجه شده و برنامه‌هایی منطبق با نیازهای هر گروه و طبقه تدوین شود.

منابع

- احمدی پهلوان، لعیان (۱۳۸۹)، *مطالعه نقش سرمایه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر مصرف‌گرایی شهروندان شهر تکاب*، دانشگاه آزاد اسلامی تبریز.
- اکبرزاده، فاطمه؛ دهقانی، حمید؛ خوشفر، غلامرضا؛ جانعلی زاده چوب بستی، حیدر (۱۳۹۲)، بررسی تأثیر سه نوع سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بر شادی جوانان، *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیست و چهارم، شماره ۴۹، صص ۸۸-۶۷.
- اسحق‌ی سردرود، سیده طاهره (۱۳۸۹)، *عوامل اجتماعی مرتبط با سبک زندگی زنان شهر تبریز*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
- اینگلهارت، رونالد و پیپا نوریس (۱۳۸۷)، *مقدس و عرفی: دین و سیاست در جهان: کند و کاوی در جوامع مذهبی و غیر مذهبی جهان*، تهران، کویر.
- ایمان، محمدتقی؛ مرحمتی، ندا (۱۳۹۲)، تبیین جامعه‌شناختی گرایش به سبک زندگی مدرن در شیراز، *جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۲۵، شماره ۳ پیاپی (۵۵)، صص ۱-۲۰.
- باکاک، روبرت، ۱۳۸۱، *مصرف*، ترجمه صبری، تهران، نشر شیرازه، چاپ اول
- بوردیو، پی‌یر (۱۳۹۰)، *نقد اجتماعی قضاوت‌های ذوقی*، حسن چاوشیان، تهران، ثالث
- پاشایی ساتلو، صغری (۱۳۸۷)، *بررسی نگرش دینی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
- تنهایی، ابوالحسن؛ تاج‌الدین، محمدباقر (۱۳۸۸)، سرمایه اجتماعی و سبک زندگی، *فصلنامه جامعه‌شناسی*، دوره ۵، شماره ۴، صص ۳۷-۶۱.

- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۳)، تحلیلی از اندیشه پی بوردیو درباره فضای منازعه آمیز، *نشریه علوم اجتماعی*، شماره ۲۳، صص ۲۵-۲.
- حسینی، فایق (۱۳۸۷)، سبک زندگی، هویت و ارزش، *فصلنامه پژوهش و سنجش*، شماره ۱۴ و ۱۵.
- خواجه نوری، بیژن؛ پرنیان، لیلا؛ همت، صغری (۱۳۹۳)، مطالعه رابطه سبک زندگی و هویت اجتماعی (مطالعه موردی: جوانان شهر بندر عباس)، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، دوره هفتم، شماره ۱، صص ۹۴-۶۹.
- خیری، حسن (۱۳۸۹)، *دین، رسانه، ارتباطات اجتماعی پیش درآمدی بر نظریه ارتباطات اسلامی*، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی معاونت پژوهشی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- دلاویز، ع (۱۳۸۶)، بررسی سرمایه اجتماعی در بین معلمان شهرستان مریوان، *فصلنامه زیبا*، شماره ۶۵، صص ۱۲۳-۹۳.
- ربانی، رستگاری (۱۳۷۸)، جوانان سبک زندگی و مصرف فرهنگی، *ماهنامه مهندسی فرهنگی*، سال سوم، ۲۳ و ۲۴ آذر و دی.
- رسولی، محمد (۱۳۸۲)، *بررسی مؤلفه‌های سبک زندگی در تبلیغات تجاری تلویزیون*، تهران، مرکز تحقیقات صدا و سیما.
- رحمت آبادی، الهام؛ آقابخشی، حبیب الله (۱۳۸۵)، سبک زندگی و هویت اجتماعی جوانان، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال پنجم، شماره ۲۰، صص ۲۳۵-۲۵۳.
- عبدالله پور، آرزو (۱۳۸۹)، *بررسی سبک زندگی شهروندان شهر مهاباد و عوامل مؤثر بر آن*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.

- طغانی، مجتبی؛ کجیاف، محمدباقر؛ بهرام‌پور، مهدی (۱۳۹۲)، رابطه سبک زندگی اسلامی با نگرش‌های ناکارآمد در دانشجویان، *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، سال چهاردهم، شماره ۴، پیاپی ۵۴، صص ۳۵-۴۳.
- عبداللهی، محمد و دیگران (۱۳۸۳)، *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، تهران، دانشگاه پیام نور.
- فاضل قانع، حمید (۱۳۹۲)، *سبک زندگی براساس آموزه‌های اسلامی (با رویکرد رسانه‌ای)*، قم: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های اسلامی.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۲)، *مصرف و سبک زندگی*، قم، صبح صادق.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی مصرف موسیقی، *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، دوره اول، شماره ۴، صص ۲۷-۵۳.
- فردرو، محسن، شهناز صداقت زادگان (۱۳۸۵)، *پایگاه اقتصادی و اجتماعی مصرف کالاهای فرهنگی*، تهران، زهد.
- کوئن، بروس (۱۳۷۲)، *مبانی جامعه‌شناسی*، ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران، سمت چاپ هفدهم.
- کوزر، لوئیس (۱۳۸۲) *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*، محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
- کوهی، کمال (۱۳۹۰)، *تبیین جامعه‌شناختی مدیریت بدن در بین شهروندان تبریز*، پایان‌نامه دکتری دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- گروه مؤلفان (۱۳۸۳)، *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، تهران، دانشگاه پیام نور.

- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸)، *تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشرنی.
- مارکس، کارل (۱۳۸۲)، *دست‌نوشته‌های اقتصادی و فلسفی ۱۸۴۴*، حسن مرتضوی، تهران، آگه.
- محمدی، جمال، ودادهیر، ابوعلی و فردین محمدی (۱۳۹۱)، مناسبات سرمایه فرهنگی و سبک زندگی: پیمایشی در میان شهروندان طبقه متوسط شهر سنندج، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، شماره ۳۹، زمستان ۱۳۹۱، صص ۱-۲۳.
- مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۸۷)، *دین و سبک زندگی (مطالعه موردی شرکت کنندگان در جلسات مذهبی)*، تهران، دانشگاه امام صادق (ع).
- مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۸۶)، مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، سال اول، شماره ۱، صص ۱۹۹-۲۳۰.
- نوابخش، مهرداد (۱۳۹۳)، تغییرات سبک زندگی در فرآیند توسعه ابزارهای نوین فناوری، *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال ۶، شماره ۲، صص ۴۵-۶۳.
- ویلن، تورشتاین (۱۳۸۳)، *مصروف*، ترجمه یوسف اباذری، تهران، نشرنی.
- Leslie, G. R., Larson, R. F., & Gorman, B. L. (1994), *Introductory Sociology*, Oxford: Oxford Un. Press.
- Mohr, J. & Dimaggio, Paul (1995), «The intergenerational transmission of cultural capital», *Research in Social Stratification and Mobility*, Vol. 14, Pp. 167-199.
- Putnam, Robert (2000), *bowling Alone: the collapse and revival of American community*, New York: simon & Schuster.

- Putnam, Robert (2002), *Democracies in flux*, Oxford: Oxford university press.
- Putnam, Robert. D. (1996), *The prosperous community: social capital and public life*, The American prospect.